

Л. М. Горенко, О. М. Луцан

ДУХОВНИЙ ТА НАУКОВИЙ ШЛЯХ МИТРОПОЛИТА ІОАННА (СНИЧОВА)

Розглянуто життєвий шлях архієрея православної церкви, історика, публіциста, мислителя-богослова, духівника багатьох священників, ченців і простого православного люду. Особлива увага приділяється духовній і науково-історичній спадщині уродженця України митрополита Іоанна (Сничова). Більшість його статей, проповідей та наукових праць є програмою для православних патріотів. Головною нашою цінністю владика вважав стояння у вірі. Метою статті є показати, що його дослідження, його публіцистика – це новий розквіт православної богословської та історико-філософської творчості. Мета і завдання досягнуті, використовуючи різні методи дослідження.

Ключові слова: митрополит, монах, архієрей, історична наука, церква.

Упродовж усієї історії нашої держави, в епоху духовної смуги, коли безбожники розорювали і знищували наш народ, з'являлися великі молитовники і заступники. З їх вуст звучала не тільки правда про владу, про ворогів, про віру, головне, що вони критикували гріхи та пороки.

Кінець ХХ ст. характеризувався не тільки розвалом СРСР, це був період, в якому втілилися усі наслідки безбожної епохи. Для багатьох відкривалася православна віра як велика духовна сила через проповіді, статті, архіпастирську діяльність таких світочів віри, як митрополит Іоанн (Сничов).

Автори ставлять за мету показати, що основою і суттю всього його життя, усіх його справ, його проповідей, статей та книг була його любов до Христа та Вітчизни. Владика так писав: «... о людино! Вступи в працю та дослідження, які суттєво потрібні тобі, необхідні. Визнач з точністю себе, твоє відношення до Бога і до всіх частин величезної світобудови, тобі відомої. Визнач, що дано розуміти тобі, що ти можеш тільки споглядати, а що сховано від тебе. Лише зробивши це, людина отримає дорогоцінний талантизм осмислення віри» [1; 15].

Переважно представники духовенства та чернецтва, духовні чада є авторами спогадів про владика Іоанна [2]. Але є ще низка невідомих сторінок, пов'язаних із Черкащиною, оскільки він неодноразово тут був з архіпастирським візитом за радянської доби.

Митрополит Іоанн народився в Україні, проте все життя провів далеко від своєї малої батьківщини. І все життя він пам'ятав про це і дуже часто приїздив до України в ті нечисленні осередки духовного життя – православні монастирі за радянської доби.

З автобіографії Іоанна Сничова нам відомо, що народився він 9 жовтня 1927 року в селянській родині в селі Нова-Маячка Каховського району Миколаївської області (тепер – Херсонської). З дитинства відзначався надзвичайною релігійністю. Першим його духовним наставником був архіпастир Мануїл (Лемішевський). У 1946 році Іван прийняв чернечий постриг з ім'ям Іоанн. Того ж року рукопокладений у диякони, а в 1948 році – в ієромонаха. Він закінчив Саратовську духовну семінарію та Ленінградську духовну академію, закінчивши останню зі ступенем кандидата богослов'я. Викладав у Мінській та Саратовській духовних семінаріях. У 1965 році за рішенням Священного Синоду йому було визначено бути єпископом Сизранським, вікарієм Куйбишевської єпархії, тимчасово управляючим Ульяновською єпархією.

У 70–80 роках управляв Чебоксарською, Куйбишевською, Уфимською єпархіями.

У 1976 році возведений у сан архієпископа, а в 1988 році отримав звання доктора церковної історії за дисертацію на тему: «Церковні розколи в Російській церкві 20–30-х років ХХ ст.: григоріанський, ярославський, іосифлянський, вікторіанський та інші. Їх особливість та історія».

У період 1990–1995 років був митрополитом Ленінградським (з 25 вересня 1991 року – Санкт-Петербурзьким) і Ладозьким і постійним членом Священного Синоду.

2 листопада 1995 року помер під час зустрічі з мером міста А. Собчаком. Похований на Нікольському кладовищі Олександрівської лаври [3; 443–446].

Ці лаконічні слова біографії автори хочуть доповнити живими спогадами очевидців та й самого архієпископа, щоб показати, як промисел Божій втілюється у долі людини, про яку можна сказати «була людина, послана від Бога». Розповідь про людину, чиє серце вмilo вмiщати чужий біль як свій, стане справжнім прикладом для теперішнього покоління стояння у вірі.

Народився майбутній подвижник мертвим і декілька годин був без ознак життя. Чудом ожив [4; 7]. Згадуючи про своє дитинство, владика завжди вказував на роль Промислу Божого в становленні його віри. Вражаючою є подія, описана самим митрополитом, яка докорінним чином змінила світосприйняття майбутнього пастиря. «І ось одного разу, 1 серпня 1943 року, я з друзями пішов на танці. Переліз через огорожу, сів на лавочку і став дивитися, як танцюють. Тоді була мода та танго. Як тільки заграла музика, молоді пари почали кружляти ... я уважно дивився на танцюючих і несподівано відчув, як якась пелена, що лежала на моїх очах, почала скручуватися справа наліво і відкрила мені очі духовні. Переді мною розкрилася інша картина – страхітлива і мерзотна. Замість людей я побачив тварин – самих справжніх бісів. Вони були великі на зріст ... вкриті вовною, з рогами, хвостами, копитами, вони кружляли попарно та обіймалися ... Саме страшно, що від них мерзотно смерділо ... бачення тривало лише декілька секунд ... більше я на танці та в кінотеатрі не ходив» [4; 18]. Це бачення стало для владика бар'єром між світським та християнським життям.

З 1945 року почався духовний шлях Іоанна Сничова. Він став духовним чадом (сином) владики Мануїла (Лемішевського). Результат цієї співпраці був неоціненний: «Він навчив мене доброму відношенню до людей. До нього приходили з далеких сіл, лишались навіть ночувати ... до людей владики відносився сердечно. Таке відношення передавалося і моєму серцю і говорило мені про те, що до людей треба відноситися як до творіння Божого і вони потребують до себе особливої уваги. Все добре, що відкладалося в моєму серці, виходило безпосередньо від мого старця» [4; 33].

З того часу митрополит Мануїл привчав майбутнього митрополита Іоанна викладати свої думки письмово, тим самим передбачаючи його майбутнє служіння: «Це я тобі наказую для того, щоб ти вчився викладати свої думки, щоб готував себе до літописців, бо тебе попереду чекає справа записувати оповіді про померлих та живих подвижників та праведників» [4; 39].

Навчаючись в семінарії та академії, Іоанн Сничов дещо різнився за своїм характером та поведінкою. Священик Всеволод Кулешов вчився разом з владикою Іоанном в семінарії і згадував про нього так: «Він був глибоко релігійною людиною, виконував усі чернечі та келійні правила. Усім допомагав, старався, щоб усі гарно вчилися ... і служив він завжди на підйомі, з благоговінням. Він мав гарний тенор, служив музикально ... Настрій у нього завжди був рівним, спокійним. Він не мав особистих ворогів, але й близьких друзів він не мав, як і потрібно монаху... жив у гуртожитку. По місту завжди ходив у рясі з хрестом, не дивлячись на те, що в ті часи на православну церкву були гоніння ... Зовнішність він мав аскетичну... Він не мав й йоти егоїзму, самолюбства» [4; 88–89]. Навіть тема звичайної курсової роботи в духовній академії «Духовно-моральний облик православного архиєрея» говорить про те, якою святістю був архиєрейський сан для майбутнього владики [4; 92–93].

У 1965 році Іоанна Сничова хіротонізували в єпископа. У своєму щоденнику владика про цю подію записав так: «На яку велику справу зве мене Спаситель світу ... я ж не можу не відповісти на це запрошення ... я не можу відмовитися від подарованого мені Господом таланту, хоча я слабкий і тілом, і духом. Іду з вірою у Божественну допомогу...» [4; 134–135].

Упродовж життя владика Іоанн очолював різні кафедри, і завжди кожне своє підвищення він сприймав з глибоким смиренням [4; 136]. Про те, що владика Іоанн стане сильним молитовником, було зрозуміло ще на початку пастирського шляху. Збереглося свідчення митрополита Мануїла: «Дивись, скільки зруйнованих церков. Вони будуть відновлюватися, а священників буде так мало, що служити буде нікому. А владика Іоанн буде стовп вище мене: міцний і сильний» [4; 137]. І дійсно, молитовником він став сильним. За спогадами архімандрита Пахомія (Трегулова) – келійника митрополита Іоанна, коли він перебував на Санкт-Петербурзькій кафедрі, молився владика благочестиво, після молитовного правила завжди прикладався до православних святинь. В святому куточку їх було багато: це і часточки святих мощів, і шматочки одягу угодників Божих, і святинь з Єрусалиму. Про силу своїх молитов – не здогадувався, оскільки мав завжди велике здивування, коли йому

дякували за них. Він був завжди уважним до своєї душі. Ще з юнацтва вів щоденник, куди записував не лише усі події дня, а й духовний стан, рухи душі. За два роки до смерті владика став перечитувати їх, або просив, щоб йому читали вголос, щоб остаточно переглянути свої вчинки, думки, дії. Часто сповідався у духівника єпархії. Щоденник вів до останнього дня життя [4; 596].

Митрополит Іоанн був справжнім аскетом у житті. Все було дуже простим: їжа, і побут, і відносини з людьми. Здоров'я мав слабке, постійно хворів. Мав ускладнену форму діабету, а як наслідок – трофічні рани на ногах, які ніколи не заживлялися, тому кожен крок владика – це великі зусилля.

Зв'язок із малою батьківщиною митрополит Іоанн тримав усе життя. З 70-х років і аж до смерті владика часто приїздив до Красногірського золотоніського жіночого монастиря (45 км від Черкас). Це один з трьох українських монастирів православної церкви, який в добу безбожної радянської влади не закривався і був постійно діючим. Із свідчень найстарших насельниць цієї обителі, митрополит Іоанн був духівником багатьох з них. Весь час він вів активну переписку з черницями. А переписку владика зі схимонахінею Рафаїлою (Ксенія Михайлівна Воронцова – почила у 2012 р.) автори особисто тримали в руках і з дозволу самої матушки (ще при житті) ретельно ознайомилися. Саме митрополит Іоанн благословив вищеназану монахиню на шлях чернецтва в миру.

Владика Іоанн мав науковий ступінь доктора церковної історії. Архімандрит Пахомій (Трегулов) згадував, що через стан здоров'я працювати за столом він не міг, писав у ліжку, для цього мав спеціальну дошку.

У фундаментальних своїх працях він значну увагу приділяє проблемі державотворення і прийняття християнства в Київській Русі. Він уважно вивчає літописи, і це дає змогу без упереджень розглянути ці питання. На його думку, сила православної віри була такою, що Русь не зруйнувалася, не зникла через усобиці. А саму подію християнізації Київської Русі вважав феноменом [5, 42–43].

Митрополит Іоанн як історик ставив мету перемогти безбожну смуту. Джерела смуги він вбачав у провокаціях Заходу, коли безбожний цар Російської імперії Петро I відкрив «вікно» в Європу. Смуга, на думку владика, це напад на країну зовні та внутрішньо, знищення національної еліти та тотальний грабіж народу, це створення руйнуючої «антисистеми» [6; 492].

Владика Веніамін (Пушкар) згадує, що владика завжди різко критикував екуменізм. Він писав: «Як і усяка єресь, екуменізм бреше, пропонує «порідному з'єднати» Істину з неправдою ... ним буде не тільки безнадійно пошкоджена чистота православної віри ... а й державність, бо державне будівництво не можливе без чіткого усвідомлення добра й зла, без соборного єднання навкруги святих живої віри» [7; 209].

Отже, митрополит Іоанн був великою духовною людиною. Він народився в Україні, а закінчив своє життя в Санкт-Петербурзі, оскільки це була його остання кафедра служіння. Вмить місто осиротіло, тому що в ньому жив цей добрий, мудрий наставник, який без страху захищав надбання Київської Русі, інок-воїн, молитовник, завжди відкритий до людей.

«Доктрина митрополита Іоанна» гранично проста. «Вона зводиться до декількох простих істин: державно-політичний і одночасно морально-релігійний ідеал – Свята Русь; патріотизм – релігійний обов'язок кожного благочестивого християнина; православна церква – соборна совість народу» [4; 691]. Таким чином він зміг сформулювати цілісну, детальну і історично обґрунтовану ідеологію національно-релігійного відродження.

Протоієрей Олександр (Шаргунов) в одній з проповідей сказав, що «Як необхідні нові пророки ... насправді страшно бути християнином. Страшно слухати Слово Боже в його реальності, в його нещадній чистоті ...» [4; 690].

Список використаних джерел

1. Высокопреосвященнейший Иоанн, митрополит Санкт-Петербургский и Ладужский. Будь верен до смерти / митрополит Иоанн. – М., 1993. – 104 с.
2. Пастырь добрый: Венок на могилу митрополита Иоанна. Сост. К. Ю. Душенов / К. Ю. Душенов. – СПб., 1996. – 192 с., ил.; Архирей Божией милостию. Памяти дорогого архипастыря. Сост. Н. К. Симаков / Н. К. Симаков. – СПб., 1996. – 68 с.
3. Шкаровский М. В. Иоанн / Православная энциклопедия. – М.: Церковно-научный центр «Православная энциклопедия», 2010. – Т. XXIII. – С. 443–446. – 752 с.
4. Был человек от Бога ... Жизнеописание митрополита Санкт-Петербургского и Ладужского Иоанна (Снычева), переданное очевидцами и им самим. – СПб., 2005. – 704 с.
5. Митрополит Иоанн (Снычев). Самодержавие духа / И. Снычев. – М.: Институт русской цивилизации, 2007. – 528 с.
6. Митрополит Иоанн (Снычев). Русская симфония: Очерки русской историософии / И. Снычев. – СПб., 2004. – 496 с.
7. Поминайте наставников ваших: Воспоминания духовных чад. – СПб., 1997. – 384 с., ил.

References

1. Vysokopreosvyashennejshij Ioann, mitropolit Sankt-Peterburgskij i Ladozhskij. Bud veren do smerti / mitropolit Ioann. – M., 1993. – 104 s.
2. Pastyr dobryj: Venok na mogilu mitropolita Ioanna. Sost. K. Yu. Dushenov / K. Yu. Dushenov. – SPb., 1996. – 192 s., il.; Arhirej Bozhiej milostiyu. Pamyati dorogogo arhipastyrya. Sost. N. K. Simakov / N. K. Simakov. – SPb., 1996. – 68 s..
3. Shkarovskij, M. V. Ioann / Pravoslavnaya enciklopediya. – M.: Cerkovno-nauchnyj centr» Pravoslavnaya enciklopediya», 2010. – T. XXIII. – S. 443–446. – 752 s.
4. Byl chelovek ot Boga ... Zhizneopisanie mitropolita Sankt-Peterburgskogo i Ladozhskogo Ioanna (Snycheva) peredannoe ochevidcyami i im samim. – SPb., 2005. – 704 s.
5. Mitropolit Ioann (Snychev). Samoderzhavie duha / I. Snychev . – M.: Institut russkoj civilizacii, 2007. – 528 s.
6. Mitropolit Ioann (Snychev). Russkaya simfoniya: Ocherki russkoj istoriosofii / I. Snychev. – SPb., 2004 – 496 s.
7. Pominajte nastavnikov vashih: Vospominaniya duhovnih chad. – SPb., 1997. – 384 s., il.

L. M. Horenko, O. M. Lutsan**Spiritual and scientific way of Metropolitan Ioann (Snychov)**

The life path of the bishop of the Orthodox Church, historian, publicist, thinker-theologian, spiritual priest of many priests, monks and a simple Orthodox people is considered. Particular attention is paid to the spiritual, scientific and historical heritage of Metropolitan Ioann (Snychov). Most of his articles, sermons and scientific works are a program for Orthodox patriots. The main value was considered by the Bishop to stand in the faith. The purpose of the article is to show that his research, his political essays are a new flowering of Orthodox theological, historical and philosophical creativity. The goals and objectives are achieved using different research methods.

Keywords: metropolitan, monk, bishop, historical science, church.

Л. М. Горенко, Е. Н. Луцан**Духовный и научный путь митрополита Иоанна (Снычева)**

Рассмотрен жизненный путь архиерея Православной церкви, историка, публициста, мыслителя-богослова, духовного отца многих священников, монахов и простого православного люда. Особое внимание уделяется духовному и научно-историческому наследию митрополита Иоанна (Снычева). Большинство его статей, проповедей и научных работ является программой для православных патриотов. Главной ценностью владыка считал стояние в вере. Цель статьи – показать, что его исследования, его публицистика – это новый расцвет православного богословского и историко-философского творчества. Цель и задачи достигаются с использованием различных методов исследования.

Ключевые слова: митрополит, монах, архиерей, историческая наука, церковь.